

Alica Kuliňová

Chorvátska literatúra pre deti a mládež v centre zájmu slovenských prekladateľov = Croatian literature for children and youth as the centre of interest of Slovak translators

Przekłady Literatur Słowiańskich 7/1, 376-390

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Chorvátska literatúra pre deti a mládež v centre záujmu slovenských prekladateľov

Croatian literature for children and youth as the centre of interest of Slovak translators

Alica Kulihová

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, kulihova@gmail.com

Data zglaszenia: 15.01.2016 r. — Data recenzji i akceptacji: 29.04.2016 r.

Abstract: Slovak literature in translation has a representative selection of works of Croatian authors for children and youth starting from the 19th century to the present days (I. Brlič-Mažuranić, V. Nazor, M. Lovrak, I. Kušan, Lj. Bauer, J. Horvat, H. Hitrec, Đ. Zrakić, J. Cvenić, S. Tomaš, A. Gardaš, Z. Balog). Slovak translations of works of these authors were published in Slovakia, but also in the Serbian part of Vojvodina. Publishing policy in Slovakia has not always supported translations of Croatian authors' books, being representative of the books by authors from the former Yugoslavia, first because of the socio-political atmosphere and currently, according to the publishers' misconception, that its nature is considered not commercial enough. Translations from earlier periods were not always at an adequate level, partly because of the absence of quality translation dictionaries, that is the reason why they performed a rather informative role.

Key words: literature for children and youth, literature in translation, publishing policy, translation competence.

Plnohodnotnou súčasťou každej národnej literatúry je aj literatúra pre deti a mládež. Stretávame sa s ňou aj v prekladovej literatúre. Kým literárna veda zameraná na literatúru pre dospelého percipienta sa venuje komparatívnej analýze konkrétnych národných literatúr, vplyvu literárnych smerov a škôl, vzájomnému prínosu, či podnetom pre tvorcov, prekladová literatúra pre deti a mládež je v tomto diskurze dosť marginalizovaná. Literárna veda a kritika kladie väčšinou dôraz na pôvodnú literárnu tvorbu pre deti a mládež a minimálny okruh otázok sa dotýka aj relevantného komparatívneho pohľadu na prekladovú detskú literatúru.

Chorvátskej kultúre, respektíve chorvátskej literatúre sa na Slovensku vo svojich odborných publikáciách detailne venoval Ján Jankovič. Jeho prínos pre ďalší vedecký výskum je nespochybniteľný. Vo svojich prácach sa však sústreďuje viac na dospelého percipienta.

Slovenská prekladová literatúra disponuje reprezentatívnym výberom z tvorby chorvátskych autorov literatúry pre deti a mládež počnúc od konca 19. storočia až po súčasnosť (Ivana Brlić-Mažuranić, Vladimir Nazor, Mato Lovrak, Ivan Kušan, Ljudevit Bauer, Joža Horvat, Hrvoje Hitrec, Josip Cvenić, Stjepan Tomaš, Ante Gardaš, Zvonimir Balog a i.).

Slovenské preklady diel uvedených autorov sa uverejňovali na Slovensku, ale aj vo Vojvodine, v Srbsku, keďže vo Vojvodine pôsobili aj mnohí prekladatelia, ktorí prekladali diela autorov literatúr národov bývalej Juhoslávie, aby ich tak priblížili vojvodinským Slovákom. Tvorba týchto autorov zarezonovala viac či menej aj v slovenskej prekladovej literatúre. Napriek tomu sa ich recepcii a prínosu nevenovala dostatočná pozornosť ani v čase vzniku prekladov, ani v neskoršom období.

Rovnako významné miesto ako autori pôvodných diel majú v dejinách prekladu z chorvátskej literatúry aj prekladatelia. Môžeme konštatovať, že niektoré obdobia slovenského prekladu z chorvátskej literatúry sú obdobiami konkrétnej prekladateľskej činnosti prekladateľa, resp. prekladateľky, ktorý sa vďaka svojej dlhoročnej prekladateľskej práci dostal do povedomia čitateľov, ale aj odbornej verejnosti.

Vydavateľská politika na Slovensku nebola vždy priaznivo naklonená chorvátskym autorom, resp. autorom z bývalej Juhoslávie. Najprv to bolo kvôli spoločensko-politickej atmosfére a v súčasnosti, podľa názoru vydavateľstiev, pre jej málo komerčný charakter. Preklady zo starších období neboli vždy na adekvátnej úrovni, často plnili skôr informatívnu úlohu. Príčin bolo niekoľko: na jednej strane mali nízku kvalitu prekladu na svedomí prekladatelia bez filologického vzdelania a bez prekladateľských kompetencií, na druhej strane to bola absencia vhodných prekladových či výkladových slovníkov.

Komparatívny výskum detskej prekladovej literatúry si vyžaduje dôsledné štúdium a analýzu tak inojazyčnej detskej literatúry, preložených diel, ako aj vzájomných literárnych, kultúrnych a často aj spoločensko-politických a ekonomických súvislostí a vzťahov medzi konkrétnymi národmi. Mnohé tieto faktory totiž dokážu ovplyvniť vznik, recepciu a percepciu aj textov určených pre detského percipienta. K uvedeným pragmatickým faktorom vzniku či absencie prekladov detskej literatúry pristupujú ešte aj lingvistické a prekladateľské kompetencie prekladateľa. Uvedené kompetencie však musia byť pri literatúre pre detského percipienta doplnené aj určitou nadstavbou, pretože literatúra pre deti kladie špecifické nároky nielen na autora, ale aj na prekladateľa. Medzi čitateľmi, ale občas aj prekladateľmi bez praktických skúseností vládne mylný názor, že prekladať literatúru pre deti a mládež nie je vôbec náročné. Preklad aj tvorba detskej

literatury vyžaduje tak od autora, ako aj od prekladateľa vyhranený cit pre slovo, výraz, vtipné vyjadrovanie sa, rozvíjanie príbehu a zaujímavú pointu, živé dialógy, špecifickú syntax a pod. Pri preklade musí prekladateľ okrem svojich jazykových a prekladateľských kompetencií disponovať aj určitými mimolingvistickými znalosťami, „musí poznať psychiku, zákonitosti jazykového a myšlienkového vývoja dieťaťa a požiadavky a možnosti vekového stupňa, ktorému je kniha určená“¹. Prekladatelia nepristupovali vždy adekvátne a v uvedených intenciách k prekladom detskej literatury z chorvátskeho jazyka, čo sa podpísalo aj pod kvalitu preložených textov a následne percepciu u detského čitateľa. V priestore tohto príspevku nie je možné detailne analyzovať všetky preklady. Pokúsime sa skôr všeobecne načrtnúť prekladateľské zámery naprieč dejinami slovenského prekladu diel pre deti a mládež.

Preklady chorvátskej literatury pre deti a mládež na Slovensku v 19. storočí

O prvý knižný preklad chorvátskej literatury pre deti a mládež sa zaslúžil Ivan Branislav Zoch (1843—1921), ktorý po odchode zo Slovenska pôsobil v Osijeku, Sarajeve a Petrinji ako stredoškolský učiteľ na gymnáziu. V roku 1890 mu vydavateľ v Trnave Adolf Horovitz vydal knihu *Malý herec*, v ktorej sa nachádzajú pôvodné aj preložené komédie pre mládež. V knižke sa nachádzajú dve jednoaktovky Antona Vjenčeslava Truhelku *Zlá retiazka čili buď milosrdným!* (or. *Zlatan lančić ili Da si miloserdan!*) a *Vyklalo se šidlo z vreca* (or. *Zaklela se zemlja raju, da se sva otajna znaju*). Tieto dve komédie pre mládež uverejnil už v roku 1881 v časopise pre deti *Včielka*. Uvedené dramatické texty majú výchovný charakter, preto si ich Zoch, povolaním učiteľ, aj vybral na preklad. Uvedené Zochove preklady sú aj dnes čitateľné, napriek archaickosti výrazových prostriedkov. Na konci 19. storočia Zoch prekladal aj do chorvátskeho jazyka slovenské ľudové rozprávky. Súdiac podľa výberu Zocha, v tomto počiatocnom období prekladov detskej literatury do slovenčiny, sa do popredia záujmu dostávajú najmä texty s výchovným, vzdelávacím charakterom, v oveľa menšej miere zábavné, s ktorými sa stretávame v najnovšom období literatury, ale aj prekladateľskej praxe.

¹ Z. Klátik: *Slovo, kľúč k detstvu*. Bratislava, Mladé letá, 1975, s. 313.

Preklady chorvátskej literatúry pre deti a mládež na Slovensku od začiatku 20. storočia po rok 1989

Prekladateľská činnosť sa začína rozvíjať systematickejšie v medzivojnovom období, hoci významné prekladateľské počiny, najmä z tvorby klasikov chorvátskej literatúry, zaznamenávame už aj pred rokom 1918 (napr. Ivan Mažuranić, August Šenoa, Josip Kozarac a iní).

Významným medzníkom v dejinách slovenského prekladu chorvátskych autorov pre deti a mládež predstavuje tvorba Ivany Brličovej Mažuranićovej a jej dielo *Priče iz davnine* (1916) (*Príbehy z pradávna*). Autorkou prvého slovenského prekladu bola Anna Dollinayová-Vračanová a kniha vyšla pod názvom *Povesti z pradávna v roku* 1931. Hoci odozva na slovenský preklad v tej dobe bola veľmi skromná, vydanie „chorvátskeho Andersena“, ako nazývajú túto autorku chorvátski literárni vedci, sa môže považovať za výnimočnú udalosť pre slovenskú prekladovú literatúru. Až po niekoľkých desaťročiach sa k fundovanejšiemu hodnoteniu prekladu vracia slovenský literárny historik a prekladateľ Ján Jankovič a preklad Anny Dollinayovej-Vračanovej hodnotí ako vynikajúci, pretože „dobrý preklad rozprávky odoláva času niekoľkonásobne lepšie ako preklady iných žánrov“².

I. Brličová Mažuranićová navrhnutá niekoľkokrát na Nobelovu cenu si vytvorila „vlastný slovanský rozprávkový svet“³, vo svojich rozprávkach čerpá najmä zo slovanskej mytológie, ktorých hrdinovia a postavy sa nachádzajú aj v slovenských klasických rozprávkach alebo aj v moderných pôvodných príbehoch pre deti a mládež, stretávame sa tu s archetypmi, ktoré sú prítomné v každej rozprávke a pripomínajú Dobšinského ľudové rozprávky. Druhý preklad diela *Priče iz davnine* vychádza v roku 1976 v preklade Zlatka Klátika s názvom *Rozprávky z pradávna*. Tretíkrát v roku 1979 v preklade Juraja Tušiaka rovnako s názvom *Rozprávky z pradávna* vychádza aj v Srbsku, v Novom Sade, a v rovnakom roku aj jeho druhé vydanie. Keďže texty Ivany Brličovej Mažuranićovej mali pozitívny ohlas medzi čitateľmi a prekladatelia „stavili na istotu“, vychádza nový preklad jej textov znovu v roku 1991 s názvom *Ctiborova hora a iné rozprávky* v preklade Zlatka Klátika. Všetky preklady rozprávok I. Brličovej Mažuranićovej mali u detského čitateľa priaznivý ohlas, preto aj boli prekladané niekoľkokrát. V roku 1984 vydavateľstvo Mladé letá zaradilo do knihy *Rozprávky zďaleka i zblízka* jednu rozprávku tejto autorky *Ctiborova hora* (or. *Šuma Striborova*) v preklade Michala Nadubinského.

Ďalší chorvátsky autor, ktorý zaujal prekladateľov okrem svojej tvorby pre dospelých čitateľov, bol Vladimir Nazor. V roku 1931 Václav Šlosar preložil dva jeho prozaické texty a vydal pod názvom *Riasanka* (or. *Halugica*) a *Maják*

² J. Jankovič: *Chorvátska literatúra v slovenskej kultúre I. (do roku 1938)*. Bratislava, Ústav svetovej literatúry SAV Bratislava, 1997, s. 101.

³ *Ibidem*, s. 100.

(or. *Svjetionik*) v knihe so spoločným názvom *Synovia mora*. Tieto texty sú podľa slov prekladateľa v úvode knihy určené pre mládež. Nazor je svojimi textami s prvkami naturizmu veľmi blízky slovenskému čitateľovi opisom prírody a spojenia človeka s prírodou. Škoda, že preklad týchto výnimočných textov sa dostal k slovenskému čitateľovi v nie celkom kvalitnom stave, aj podľa hodnotenia Janoviča ide o subštandardný preklad a paškvil, najmä pre zlú slovenčinu.

Vydavateľstvo Československá grafická únia v Prahe v roku 1933 vydalo knihu rozprávok s názvom *Juhoslovenské rozprávky. Srbské, chorvátske a slovenské*. Prekladateľ Peter Prídavok do výberu zahrnul dve chorvátske rozprávky *Železný muž a Žobrák*. V roku 1935 vo vydavateľstve U NÁS vyšli *Juhoslovenské rozprávky* ešte raz vo výbere a preklade Ferda Klátika. Analýza a hodnotenie prekladov v čase vzniku týchto prekladov takmer neexistovali, články o nových prekladoch, nielen diel pre deti a mládež, mali iba informatívny charakter. Ako je zrejmé z výberu textov na preklad, prekladatelia sa prikláňali skôr ku klasickým textom, známym autorom, bez ambícií predstaviť nových, súdobých autorov, nové témy v detskej literatúre, správali sa, dá sa povedať, opatrne, hoci mali dosť aktuálnych informácií o chorvátskej literatúre, i vďaka vojvodinským Slovákom, ktorí pravidelne prispievali aj do periodík na Slovensku o nových srbských, chorvátskych dielach, resp. dielach národov bývalej Juhoslávie. Napríklad novinár a prekladateľ Andrej Vrbacký, ktorý od 30. rokov do 70. rokov 20. storočia systematicky prekladal z chorvátskej a srbskej literatúry, považovaný za najproduktívnejšieho prekladateľa z jazykov bývalej Juhoslávie do dnešných čias, literárny historik, prekladateľ a univerzitný profesor Andrej Mráz a iní, ale aj Chorvát Ljubomir Maraković, ktorý aktuálne informoval už v 20. rokoch 20. storočia v Slovenských pohľadoch, napr. o velikánovi chorvátskej literatúry Miroslavovi Krležovi.

Prekladová literatúra v medzivojnovom období bola výsledkom mnohých prekladateľov, ktorí nemali lingvistické vzdelanie, čo malo prirodzene vplyv aj na kvalitu prekladu. V takýchto prípadoch išlo často iba o „poslovenčovanie“ originálu. S nedostatkami na lexikálnej rovine prekladu, predovšetkým pod vplyvom doslovného prekladu alebo interlingválnej homonymie, sa stretávame najčastejšie v prekladoch slovenských prekladateľov z Vojvodiny, hoci aj tu výnimka potvrdzuje pravidlo. Tou je prekladateľ Tomáš Štrba, ktorý napriek svojmu vojvodinskému pôvodu a technickému vzdelaniu bravúrne zvládal prekladateľskú prácu aj takých autorov, akým bol Ivo Andrić.

Najplodnejšie obdobie, čo do počtu prekladov z chorvátskeho jazyka vôbec, predstavuje obdobie Slovenského štátu (1939–1945). Počas šiestich rokov bolo preložených a vydaných 26 kníh. Okrem beletrie pre dospelého čitateľa sa prekladala aj literatúra pre deti a mládež.

V roku 1940 Matica slovenská vydáva ďalšie známe dielo Ivany Brlićovej Mažuranićovej *Podivné príhody učňa chlapčeka* (or. *Čudnovate zgodbe šegrta Hlapića*) v preklade Kolomana K. Geraldiniho. V roku 1943 prekladateľská dvo-

jica Ivan Minárik a Andrej Vrbacký prinášajú v preklade ďalšie dielo tejto autorky *Jaša Dalmatin*.

Vladimir Nazor, slovenskému čitateľovi už známy autor, sa ocitá v centre pozornosti slovenských prekladateľov v roku 1941, keď Matica slovenská vydáva v preklade Mateja Pirtiaka (= Matej Jurkovič) Nazorovo dielo *Bijeli jelen*, v slovenskom preklade pod názvom *Husiarka Hanka*. V knihe okrem príbehu o Husiarke Hanke sa nachádzajú ešte rozprávky *Palček* a *Delfín*. V roku 1951 vychádza táto kniha aj vo vydavateľstve Bratstvo — jednota v Novom Sade. Druhýkrát sa *Husiarka Hanka* objavuje na Slovensku v roku 1966, keď ju vydávajú Mladé letá v preklade Branislava Manicu. Preklad je však takmer identický s prekladom z roku 1941. Pirtiak sa vracia k Nazorovi v roku 1944 a prekladá jeho dielo *Šarkove uspomene*, v slovenskom preklade s názvom *Strakáč. Rozpráva pes*. Slovenské preklady Nazorových textov vychádzajú ešte v Novom Sade v roku 1952 s názvom *Palček* v preklade Mateja Pirtiaka, v roku 1960 v Báčskom Petrovci s názvom *Rozprávky* v preklade Samuela Dubovského a v roku 1962 s názvom *Ming — Čang — Lin*, opäť v preklade Samuela Dubovského v spolupráci vydavateľstiev v Báčskom Petrovci a v Ľubľane.

Môžeme konštatovať, že tvorba Nazora bola v centre pozornosti slovenských prekladateľov takmer 40 rokov, od roku 1931 do roku 1966. A to sa netýka iba detskej literatúry. Jeho tvorba pre dospelých je rovnako bohato zastúpená v slovenskej prekladovej literatúre⁴. K úspechu Nazorových textov v tomto období určite prispela aj skutočnosť, že sa Nazor osobne zúčastňoval na bojoch partizánov v Chorvátsku.

Rok 1945 bol významným medzníkom v dejinách slovenského prekladu. Začína sa plodné obdobie slovenskej prekladovej literatúry. Je to výsledok nie iba vhodnejších podmienok pre vydavateľskú činnosť po druhej svetovej vojne, ale aj prekladateľskej tradície, ktorá sa postupne vytvárala ešte pred rokom 1945. Začínajú vznikať vydavateľstvá so špecializovanou činnosťou, dobrým vybavením a dostatočným materiálnym zabezpečením. Povojnová situácia na Slovensku aj v bývalej Juhoslávii mali veľa spoločných črt. Priateľské vzťahy boli predpokladom pre ďalšie vydávanie prekladov.

Po oslobodení v roku 1945 vo vydavateľstve Ján Horáček vychádza román pre deti Mateho Lovraka *Nepriateľ číslo 1* (or. *Neprijatelj broj 1*) v preklade Ivana Minárika. Tvorba M. Lovraka oslovila aj ďalšieho prekladateľa Jána Vitéza, a tak v roku 1948 preložil jeho dielo *Zaviaty vlak* (or. *Vlak u snijegu*) a vydalo ho vydavateľstvo Ján Horáček v Bratislave. Tento preklad vyšiel v spolupráci slovenského vydavateľstva Mladé letá a novosadského vydavateľstva Obzor druhýkrát v roku 1972. Tretíkrát sa objavuje tento preklad v Novom Sade v roku 1985⁵. Lovrakove

⁴ V. Nazor: *Život na ostrove*. Bratislava, Novum, 1946; *S partizánmi. Zápisky 1943—1944*. Bratislava, Partizán, 1946; *Malomocný*. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská, 1947.

⁵ Predmetom ďalšieho skúmania v rámci analýzy jednotlivých vydání prekladu uvedeného diela by malo byť, do akej miery ovplyvnila meniaci sa jazyková situácia redakčné zásahy. Tiež

diela prinášali pre deti svet dobrodružstiev, detskej samopaše, preto sa aj u slovenských čitateľov stretli s veľmi priaznivým ohlasom.

Treba pripomenúť, že preklady diel chorvátskych autorov sa prekladali a aj vydávali nie iba na Slovensku ale aj vo Vojvodine, odkiaľ pochádzalo mnoho významných prekladateľov.

1. januára 1950 začína svoju činnosť sieť štátnych vydavateľstiev, ku ktorým patrilo aj Slovenské nakladateľstvo detskej literatúry. Výber diel na preklad, ktorý mal v minulosti skôr subjektívny charakter a závisel najmä od prekladateľa, jeho informovanosti a záujmu, sa stáva organizovanou a plánovanou činnosťou. Napriek súdobej vydavateľskej politike, ktorá uprednostňovala diela najmä zo socialistických krajín, sa vydavateľstvu Mladé letá, založenému v roku 1950, podarilo vydať mnoho kvalitných diel pre deti a mládež.

Spoločenská situácia a politické pomery však ovplyvnili aj to, že od roku 1951 do roku 1954 nebolo preložené ani jedno dielo z chorvátskej literatúry a ani z literatúr národov bývalej Juhoslávie. Bolo to obdobie eskalácie studenej vojny a následky rezolúcie Informbyra⁶ vplývali aj na postoje a názory politikov na chorvátsku literatúru. Literatúra národov bývalej Juhoslávie, a teda aj chorvátska, sa stala pre slovenského čitateľa nedostupnou a zakázanou. A týkalo sa to aj detskej literatúry. Postupná normalizácia sa začína až neskôr. Podobný fenomén vzniká aj po roku 1969, keď sa mnohí prekladatelia odmlčali a počet prekladov z chorvátskej literatúry sa zredukoval.

60. roky 20. storočia prinášajú niekoľko významných prekladov z chorvátskej detskej literatúry. V roku 1961 v Báčskom Petrovci vychádza preklad románu pre mládež Ivana Kušana *Poplach na Zelenom Vršku* (or. *Uzbuna na zelenom vrhu*) v preklade Samuela Miklovica a v roku 1965 znovu v Petrovci z pera toho istého prekladateľa ďalšie dielo I. Kušana *Koko a duchovia* (or. *Koko i duhovi*). Tieto preklady a väčšina starších slovenských prekladov vojvodinských prekladateľov sú poznačené stavom slovenského jazyka vojvodinských Slovákov, čo znamená, že sa v preklade vyskytuje veľa archaizmov, časté sú prechodníky, viditeľná je chorvátska, resp. srbská syntax, doslovný preklad, interlingválna homonymia. Neprirodzene vyznievajúci text je pre detského čitateľa na Slovensku neprijateľný, napriek tomu, že sú Kušanove diela u mladých čitateľov veľmi obľúbené. V roku 1973 vychádza aj Kušanova kniha *Klameš, Melita* (or. *Lažeš, Melita*) v spolupráci Mladých liet a vydavateľstva Obzor z Nového Sadu v preklade Eleny Čiernej. Tento preklad je na oveľa vyššej kvalitatívnej úrovni a splňa všetky atribúty štandardného prekladu.

Mladé letá v roku 1965 v spolupráci s vydavateľstvom Obzor z Báčskeho Petrovca vydávajú knihu ľudových rozprávok *Zlatá jabloň a deväť pávov* v prekla-

je dôležitá skutočnosť, že preklad vyšiel na Slovensku a vo Vojvodine, hoci od rovnakého prekladateľa.

⁶ Informačné byro komunistických a robotníckych strán.

de Ferda Klátika a Zlatka Klátika (otca a syna), ktorá obsahuje ľudové rozprávky, ale aj poznámky o ľudových zvykoch. Druhé vydanie vychádza v roku 1971 v Mladých letách.

V 60. rokoch sa k obľúbenému Kušanovi pripája ďalší chorvátsky autor Grigor Vitez, ktorým sa začína nová éra v chorvátskej poézii pre deti. V spolupráci vydavateľa z Báčskeho Petrovca a Ľubľany a v preklade Samuela Miklovica vychádzajú preklady dvoch jeho diel, v roku 1965 *Zrkadielko a Sýkorenky*. K Vitezovi sa vracia v roku 1989 prekladateľ Miroslav Demák prekladom jeho básnického diela *Škovránok sa ráno hlási* (or. *Ševina jutarnja pesma*), ktorý vychádza v Novom Sade. Kruh chorvátskych autorov predstavených v slovenských prekladoch v 60. rokoch uzatvára Mira Buljanová dielom *Jelenica Jeseň* (or. *Košuta Jesen*) prekladateľa Samuela Miklovica v spolupráci vydavateľstva Obzor z Báčskeho Petrovca a vydavateľstva Mladinska knjiga z Ľubľany v roku 1967.

V 70. rokoch 20. storočia boli vydavateľstvá na Slovensku veľmi stále opatrné vo vydávaní prekladov diel chorvátskych autorov detskej literatúry, hoci ani o kvalitnú detskú literatúru, ani o kvalitných prekladateľov v tej dobe už nebola núdza. Veď Andrej Vrbacký nepretržite prekladal od 30. rokov 20. storočia, rovnako Ivan Minárik, Branislav Choma a Ján Jankovič od 60. rokov. Na vydávanie prekladov sa preto podujali vo väčšine prípadov vojvodinské vydavateľstvá a iba ojedinele v spolupráci so slovenským vydavateľstvom Mladé letá. Do pozornosti prekladateľov a najmä vojvodinských vydavateľstiev sa dostáva znovu Mato Lovrak, keď v roku 1971 v Novom Sade vychádza preklad jeho diela *Micko, Mucko a Dedko* (or. *Micek, Muček i Dedek*) v preklade Juraja Tušiaka. Okrem Lovraka v 70. rokoch vychádza román pre deti Milivoja Matošeca *Postrach Lipovej ulice* (or. *Strah u Ulici lipa*) v preklade Juraja Tušiaka, znovu v spolupráci vydavateľstva Mladé letá s vydavateľstvom Obzor z Nového Sadu. Prekladateľ Juraj Tušiak, pravdepodobne po pozitívnom ohlase na Matošeca, prekladá v 1977 jeho ďalší román pre deti *Detstvo na Sutle* (or. *Dječak sa Sutle*), ktorý vychádza v Novom Sade. Vojvodinské vydavateľstvá v tomto čase supľujú vydavateľskú činnosť vydavateľstiev na Slovensku, pokiaľ ide o chorvátsku detskú literatúru, čoho dôkazom je aj ďalší preklad diela Dragutina Horkiča *Začmudené príhody* (or. *Čad-jave zgode*) v preklade Milana Ferka z roku 1976 a v roku 1979 v spolupráci bratislavského a novosadského vydavateľstva vychádza preklad diela Nikolu Pulića *Posledná hra* (or. *Poslednja igra*) v preklade Petra Čačka.

80. roky boli ešte stále poznamenané obmedzenou slobodou tlače. V roku 1981 tak znovu v spolupráci s novosadským vydavateľstvom vydávajú Mladé letá preklad knihy pre deti Branka Hribara *Adam Vlčiak alebo knižka o priateľstve* (or. *Adam Vučjak ili knjiga o prijateljstvu*) v preklade J. Jankoviča. V roku 1983 vychádza preklad knihy Ljudevita Bauera *Parolod' Kolombína* (or. *Parnjača Columbina*) v preklade J. Jankoviča, opäť v spolupráci Mladých liet s novosadským Obzorom. V roku 1983 spolupráca uvedených vydavateľstiev prináša výber ľudových rozprávok s názvom *Šarkan a kráľov syn* v preklade Ruda Brtáňa. V roku

1984 sa mladé letá podujali na samostatný vydavateľský počín a vydávajú zbierku chorvátskych epických piesní *Turecký šuhaj a krásavica* v preklade Ruda Brtáňa. Vydané epické piesne, ktoré zozbieral Vuk Stefanović Karadžić, korešpondovali aj témou, aj spracovaním so slovenskými textami tohto charakteru, preto vydaniu tohto titulu nehrozilo v tejto dobe žiadne politické či ideologické faux pas.

Až koniec 80. rokov prináša do činnosti vydavateľstiev úplnú slobodu, aj keď miestami aj v negatívnom zmysle slova. Ekonomické dôvody mali veľký vplyv na vydávanie alebo nevydávanie nie iba pôvodnej, ale aj prekladovej literatúry. Zvýšil sa síce záujem o vydávanie literatúry pre deti a mládež, ale aj v tejto oblasti sa vydavateľstvá riadili skôr komerčnými ukazovateľmi než kvalitou výberu diel na preklad. Do centra záujmu vydavateľstiev sa dostávajú diela zábavného a dobrodružného žánru. Mladé letá sa po štvorročnej odmlke v roku 1987 vracajú k chorvátskej literatúre, hoci ešte v intenciách ľudových rozprávok, keďže šlo o výber chorvátskych ľudových rozprávok s názvom *Rozmarínový kričiek* vo výbere a preklade Michala Nadubinského. O rok na to (1988) sa vydavateľstvo prezentuje prekladom diela pre mládež od Jože Horvata *Operácia Stonožka* (or. *Operacija Stonoga*) v preklade J. Jankoviča. J. Jankovič sa pre mnohé vydavateľstvá v tomto období a aj neskôr stáva garantom kvalitného výberu a aj prekladu, a to vďaka jeho aktívnej prekladateľskej aj odbornej publikačnej činnosti z oblasti chorvátskej literatúry. Za svoje preklady získal celý rad domácich aj chorvátskych ocenení. Mladé letá sa postupne púšťajú do vydávania chorvátskych, resp. srbských autorov⁷ detskej literatúry, hoci ešte stále v spolupráci s vojvodinskými vydavateľstvami, a tak v roku 1989 vydávajú román pre deti Hrvoja Hitreca *Krátki ľudia* (or. *Kratki ljudi*) v preklade J. Jankoviča a dielo Nenada Brixyho *Biela loptička* (or. *Bijela loptica*) rovnako v preklade J. Jankoviča.

Preklady chorvátskej literatúry pre deti a mládež na Slovensku po roku 1989

Po Nežnej revolúcii a páde režimu sa na Slovensku uvoľnili možnosti vydávania aj dovtedy neželanej a „skazenej“ západnej literatúry, ale aj literatúr národov bývalej Juhoslávie, keďže ani samosprávny socializmus bývalej Juhoslávie neprial väčšiemu prílivu literatúry na pôdu socialistického Československa. V roku 1989 vydavateľstvo Tatran, ktoré sa orientovalo najmä na literatúru pre dospelého čitateľa, vydáva knihu chorvátskych a srbských ľudových rozprávok *Tri prs-*

⁷ Popri chorvátskych autoroch sa vydávajú aj preklady srbských a slovinských autorov, a to v ešte väčšom počte.

tene v preklade Eleny Lajčiakovej. Vydanie tohto reprezentatívneho a antologického diela pochádzalo ešte z plánov pred rokom 1989.

Po roku 1989 sa koncepcia vydavateľstiev musela podrobiť ekonomickým možnostiam a požiadavkám na trhu. Ešte sa vydávajú preklady zadané podľa plánu z roku 1989 alebo diela, ktoré mali u čitateľov pozitívny ohlas, ako už spomínané tretie vydanie rozprávok Ivany Brlićovej Mažuranićovej s názvom *Ctiborova hora a iné rozprávky*.

V roku 1991 sa do pozornosti vydavateľstiev dostávajú aj menej známi autori, ktorí ich oslovili napríklad aj ilustráciami v pôvodnom diele. Takou bola aj detská kniha ilustrovaná chorvátskymi insitívnymi umelcami s názvom *Poštar a vtáci a iné rozprávky* (or. *Priča o poštaru. Zeko u autobusu. Dječak i bundeva*) s textami Marina Zurla i Branislava Glumca v preklade Jarmily Samcovej, ktorá priňášala aj estetický zážitok.

Po tomto ojedinelom preklade prichádza dlhšia prestávka vo vydávaní chorvátskych autorov. Až v roku 1997 sa vydavateľstvo Don Bosca podujíma na vydanie knihy pre mládež Đura Zrakića *Všetci ma majú radi, iba otec nie* (or. *Svi me vole samo tata ne*), v preklade Alice Kuliňovej. Od uvedeného autora v roku 2000 vychádza ďalší preklad románu pre mládež *Láska súdne rozdelená* (or. *Ljubav sudski podijeljena*) v Spolku sv. Vojtecha, v preklade Márie Ševčíkovej. Uvedené Zrakićove romány majú silný etický a náboženský podtón. Po roku 1989 vznikajú na Slovensku vydavateľstvá, ktoré sa špecializujú na dovtedy málo vydávané a doslova zakázané publikácie s náboženskou tematikou, preto ani vydanie týchto dvoch kníh sa nestretlo s väčšími problémami.

V roku 1997 sa aj Mladé letá podujímajú na „experiment“ s vydaním prekladu románu pre mládež na Slovensku neznámeho chorvátskeho autora Josipa Cvenića z Osijeku *A pevne drži joystick!* (or. *Čvrsto drži joy-stick!*) v preklade A. Kuliňovej. Išlo o pútavý román s témou počítačových hier, ktorej sa v tej dobe ešte v slovenskej literatúre pre deti a mládež takmer nikto nevenoval. Možno práve pre toto nívum preklad získal ocenenie Domu detí Bibiany v Bratislave za najlepšiu detskú knihu jari 1997. Uvedený chorvátsky autor sa predstavuje staršej mládeži výberom zo svojich poviedkových knižiek so slovenským názvom *Zasľúbená zem* (or. *Lektira, Udžbenik priča, Mudra budala*) v roku 2005 v preklade a vydaní A. Kuliňovej (ALIKA). Ďalší autor z Osijeku, ktorý sa predstavil slovenskému detskému čitateľovi, bol v roku 1997 Stjepan Tomaš. Jeho román *Ostali mi iba sny* (or. *Mali ratni dnevnik*) vydalo vydavateľstvo Motýľ v preklade A. Kuliňovej. Kniha s tematikou vojny na Balkáne v 90. rokoch nemala u detí na Slovensku veľkú odozvu, keďže bola pre ne neznámou a dosť deprimujúcou témou. V Chorvátsku pre svoju autenticosť, naopak, zaznamenala veľký úspech. Kruh osjleckých autorov uzatvára veľmi známy chorvátsky rozprávkár Anto Gardaš a jeho kniha rozprávok *Damjanovo jazero* (or. *Damjanovo jezero*) v roku 1998 vydané vydavateľstvom Motýľ v preklade A. Kuliňovej. V rozprávkach tohto autora sa prepletajú mytologické motívy so súčasnosťou.

Až po takmer jedenástich rokoch sa objavuje na knižnom trhu ďalší chorvátsky autor. Presadiť vydanie prekladu diela Zvonimira Baloga, ktorý sa považuje v Chorvátsku za kongeniálneho detského autora a ktorý je nositeľom všetkých literárnych ocenení v Chorvátsku, bolo veľmi ťažké. Vydavateľstvá sa zameriavali na vydávanie titulov, ktoré mali vysokú predajnosť v západných krajinách a ktoré boli komerčne úspešné, a slovanský autor pre nich nepredstavoval výraznejší zisk. V roku 2009 však vychádza preklad výberu z kníh pre deti s názvom *Papagáj Gáj a kocúr Cúr* vo vydání, preklade a s ilustráciami A. Kulihovej (ALIKA), a to aj vďaka finančnej podpore Ministerstva kultúry Chorvátskej republiky. Na druhé doplnené vydanie príbehov pre deti Zvonimira Baloga sa podujalo v roku 2013 vydavateľstvo Perfekt s názvom *Často si vymýšľam, že ma bolí škola, aby som nemusel ísť do žalúdka*⁸ s prekrásnymi ilustráciami samotného autora originálu, v preklade A. Kulihovej. Po priaznivom ohlase zo strany detského, ale aj dospelého čitateľa na uvedený preklad a Balogovu tvorbu vôbec vydavateľstvo Perfekt v roku 2014 vydáva výber z jeho knihy *Bonton. Kako da ne postanem klipani-ica u 100 lekcijica* s názvom *Bontón pre deti alebo veselý lexikón o tom, ako sa vyhnúť trapasom*, v preklade A. Kulihovej. Balogove príbehy sú často založené na slovných hrách. Balog je charakteristickým autorom nonsensevej literatúry, ktorá oslovuje tak deti, ako aj dospelých⁹. Vydavateľstvo Perfekt ako jedno z mála vydavateľstiev sa vo svojej vydavateľskej politike vydalo „slovanskou cestou“ a siahlo aj v roku 2015 popri srbskej a slovinskej literatúre pre deti mládež znovu po súčasnom chorvátskom autorovi Hrvojovi Kovačevićovi a vydalo jeho ocenený detský román *Tajna crne kutije*, v slovenskom preklade *Dobrodružstvo počítačového hekera* (preklad Alica Kulihová). Hodnotiť preklady A. Kulihovej neprislúcha autorke tejto práce, keďže ide o tú istú osobu. O priaznivej recepcii a percepcii medzi odbornou verejnosťou, ale aj medzi deťmi však do istej miery môžu vypovedať už spomínané ocenenia.

Antologické vydania

Pre úplnosť údajov a širší pohľad na preklady chorvátskej literatúry pre deti a mládež je potrebné spomenúť aj niekoľko antologických diel a spoločných výberov z literatúr bývalej Juhoslávie. Okrem už spomenutých diel (*Juhoslovan-*

⁸ Preklad bol ocenený cenou Bibiany a Slovenskej sekcie IBBY ako najlepšia detská kniha leta 2013, zároveň je nominovaný na zápis do Čestnej listiny IBBY (International Board on Book for Young People Honour List).

⁹ Najviac s Balogovu tvorbu korešponduje v slovenskej literatúre pre deti poézia D. Heviera a T. Janovica a próza M. Ďuričkovej, Ľ. Feldeka, J. Pavloviča, D. Heviera a Uličianskeho.

ské rozprávky 1933, 1935; *Šarkan a kráľov syn*, 1983; *Turecký šuhaj a krásavica. Chorvátske epické piesne*, 1984; *Rozmarínový kričiek*, 1987, 1988; *Tri prstene*, 1990) dvojica prekladateľov Samuel Miklovič a Pavel Mučaji v roku 1961 zostavili antológiu poviedok pre deti a mládež s tematikou národnooslobodzovacieho boja v bývalej Juhoslávii s názvom *Po boku otcov*¹⁰. Antológiu vydalo vydavateľstvo Kultura v Báčskom Petrovci. Chorvátsku literatúru reprezentoval text Vjekoslava Kaleba *Oblok*. V roku 1964 Dragan Lukić zostavil a vo vydavateľstve Obzor v Báčskom Petrovci vydal výber z detskej literatúry z macedónskeho, srbského, chorvátskeho a slovinského jazyka, ktorý vyšiel v slovenskom preklade s názvom *Perličky. Poviedky*¹¹. Chorvátska literatúra bola zastúpená niekoľkými významnými autormi: Cvetković Ivan, Krišković Josip, Oblak Danko, Pavčić Josip, Vitez Grigor. V roku 1976 Elena Chmelová zostavila výber z ľudových rozprávok a bájí *Rozprávky o zvieratkách z celého sveta*. Ako chorvátska sa uvádza rozprávka *O baranovi Lukovi (chorvátska z Chile)*. Prekladateľ nie je uvedený, kniha vyšla vo vydavateľstve Pravda v Bratislave. V roku 1987 vyšli ešte dve antológie detskej literatúry: Seja Babićová v novosadskom vydavateľstve vydala titul *Ak sa ti cnie*, v ktorej predstavuje poéziu pre deti autorov z bývalej Juhoslávie, v preklade Miroslava Demáka. Chorvátsku literatúru zastupujú texty Zvonimira Baloga, Tita Bilopavlovića, Draga Ivaniševića, Luku Paljetaka a Ivicu Borića.

Ďalšia antológia v tom istom roku vychádza opäť v Novom Sade vo výbere Samuela Dubovského s názvom *Červené prskavky*. Chorvátsku detskú literatúru zastupujú Milivoj Matošec a Vladimir Nazor. V roku 1989 Stevan Micić a kolektív autorov zostavili v Novom Sade výber z tvorby ľudovej slovesnosti s názvom *Kde bolo tam bolo*¹². V roku 1990 sa Stevan Micić s kolektívom autorov podujal zostaviť pre novosadské vydavateľstvo ďalší výber detskej literatúry s názvom *Tisíce hviezdíček* v preklade Juraja Tušiaka. Chorvátsku literatúru reprezentuje v tomto výbere iba jeden autor Grigor Vitez. Uvedené antológie vznikali aj pre potreby slovenských škôl vo Vojvodine.

Preklady v časopisoch

Mnoho vynikajúcich chorvátskych autorov sa predstavuje detskému čitateľovi aj v slovenských periodikách tak na Slovensku, ako aj vo Vojvodine, v Srbsku.

¹⁰ Prekladatelia boli vojvodinskí Slováci: Michal Kysefa, Anna Makanová, Samuel Miklovič, Pavol Mučaji.

¹¹ Na preklade sa podieľali vojvodinskí prekladatelia: Mária Myjavcová, Samuel Dubovský, Daniel Dudok, Pavel Mučaji.

¹² Autormi prekladov boli: Miroslav Demák, Miroslav Dudok, Ana Makišová, Pavel Mučaji.

Na Slovensku to boli a sú časopisy pre deti: Včielka, Zornička, Slniečko, Ohník, Kamarát, Zornička, Fifík a iné. Najviac prekladov bolo uverejnených na Slovensku v Zorničke, Ohníku a Slniečku. Najproduktívnejšie roky, pokiaľ ide o preklady textov chorvátskych autorov, boli 1960—1969. Súčasný, nedávno zosnulý, chorvátsky autor, ktorý sa objavoval v slovenských časopisoch kontinuálne a najčastejšie, bol Zvonimir Balog. Jeho texty, tak básnické, ako aj prozaické, nachádzame v našich slovenských časopisoch už od 60. rokov v Ohníku, Slniečku, Zorničke, Superohníku a Fifíku. V Slniečku v ročníku 1991 si v každom čísle mohli deti v preklade Petra Čačka prečítať po jednej z jeho humoristicko-satirických príbehov z knihy *Bonton*. Je až prekvapujúce, že dlhé roky žiadne vydavateľstvo nesiahlo po vydaní jeho knihy, hoci, súdiac podľa časopiseckých prekladov, nebol pre nich neznámym autorom, ani kontroverzným.

Čo dala chorvátska literatúra pre deti a mládež slovenským čitateľom?

Diachrónny prehľad spomínaných období prekladu chorvátskej literatúry pre deti a mládež či už na Slovensku, alebo vo Vojvodine poskytuje dostatočné množstvo relevantných faktov o snahe tak prekladateľov, ako aj vydavateľov predstaviť slovenským čitateľom chorvátsku literatúru pre deti a mládež v reprezentatívnej podobe, počnúc klasickými rozprávkami (I. Brlićovej Mažuranićovej, V. Nazora, A. Gardaša), cez realistické poviedkami a príbehy (I. Kušana, H. Hitreca, J. Cveniča, S. Tomaša), až po súčasné postmodernistické smery (Z. Balog). Kým v začiatkoch prekladania sa z chorvátskej literatúry dostávali k prekladom vo väčšej miere prekladatelia bez lingvistického vzdelania, postupom času sa väčšina textov na preklad dostáva do rúk jazykovo erudovaným prekladateľom s lingvistickými aj translatologickými kompetenciami. Nedostatky v prvých prekladoch však neboli zapríčinené iba nekompetentnosťou prekladateľov, ale vo väčšine prípadov skôr absenciou prekladových slovníkov či iných lexikografických pomôcok, čo v súčasnej rozvinutej dobe technológií a existencie internetu už nepredstavuje taký problém.

Ako sme už uviedli, dejiny prekladu sú aj dejinami jednotlivých prekladateľov. Ich úloha — predstavovať literatúru iných národov — je jednak zodpovedná, pretože by mali mať dostatočný prehľad o prekladanej literatúre, respektíve, mali by ponúkať, v našom prípade slovenským čitateľom, texty významných a kvalitných autorov, na druhej strane musia mať aj určitú slobodu „lovit“ v mori rôznorodej literatúry a prinášať čitateľom aj autorov, ktorých oni sami považujú za výnimočných. V každom prípade je však potrebné, aby mali adekvátne filologic-

ké vzdelanie a lepšie ako jazyk, z ktorého prekladajú, by mali ovládať svoj materinský jazyk.

Pre slovenského detského čitateľa predstavovala a predstavuje chorvátska literatúra pre deti a mládež na jednej strane pohľad do iného sveta, keďže príbehy s motívmi mora a lexika spojená s týmto prostredím znamená pre ne obohatenie, na druhej strane autori ako napr. Zvonimir Balog im predstavujú možnosti jazyka a hry so slovnou zásobou, ktoré môžu aplikovať aj na svoj materinský jazyk.

Literatúra

- Jankovič J.: *Chorvátska literatúra v slovenskej kultúre I. (do roku 1938)*. Bratislava, Ústav svetovej literatúry SAV Bratislava, 1997.
- Jankovič J.: *Chorvátska literatúra v slovenskej kultúre II. (1939—1948)*. Bratislava, Ústav svetovej literatúry SAV Bratislava, 2002.
- Jankovič J.: *Slovník překladatel'ov s bibliografiou prekladov z macedónčiny, srbčiny, chorvátčiny a slovinčiny*. Bratislava, Jaga — VEDA, 2005.
- Klátik Z.: *Slovo, kľúč k detstvu*. Bratislava, Mladé letá, 1975.
- Kulihová A.: *Recepcia diela Ivany Brlićovej Mažuranićovej na Slovensku*. W: *Braslav 1*, Filozofická fakulta, 2002, s. 173—179.
- Popovič A.: *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava, Tatran, 1975.
- Popovič A.: *Umelecký preklad z ČSSR, Výskum. Biografia*. Martin, Matica slovenská, 1974.
- Šiceľ M.: *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*. Zagreb, Školska knjiga, 1997.

Alica Kulihová

Chorvátska literatúra pre deti a mládež v centre záujmu slovenských prekladateľov

Resumé

Slovenská prekladová literatúra disponuje reprezentatívnym výberom z tvorby chorvátskych autorov literatúry pre deti a mládež počnúc od konca 19. storočia až po súčasnosť (I. Brlićová Mažuranićová, V. Nazor, M. Lovrak, I. Kušan, Lj. Bauer, J. Horvat, H. Hitrec, Đ. Zrakić, J. Cvenić, S. Tomáš, A. Gardaš, Z. Balog). Slovenské preklady diel uvedených autorov sa uverejňovali na Slovensku, ale aj vo Vojvodine, v Srbsku. K najvýznamnejším slovenským prekladateľom, ktorí sa venovali a venujú popri literatúre pre dospelého recipienta aj dielam určeným pre detského čitateľa, patria Zlatko Klátik, Juraj Tušiak, Andrej Vrbacký, Rudo Brtáň, Peter Čačko, Michal Nadubinský, Ján Jankovič a iní. Prekladatelia sa nechávali ovplyvňovať pri výbere chorvátskych autorov pre svoj preklad jednak domácou recepciou autora, ale aj vlastným záujmom o túto literatúru.

Kľúčové slova: prekladová literatúra, literatúra pre deti a mládež, recepcia, prekladateľ.

Alica Kulihová

**Croatian literature for children and youth
as the centre of interest of Slovak translators**

Summary

Croatian literature translated into Slovak consists of a relevant selection of Croat authors for kids and youth dating from the 19th century to the present, such as I. Brličová-Mažuranićová, V. Nazor, M. Lovrak, I. Kušan, Lj. Bauer, J. Horvat, H. Hitrec, Đ. Zrakić, J. Cveniće, S. Tomaš, A. Gardaš, Z. Balog. Slovak translations are published in Slovakia, but also in the Serbian Vojvodina. The most significant translators focusing on the translation of juvenile literature are Zlatko Klátik, Juraj Tušiak, Andrej Vrbacký, Rudo Brtáň, Peter Čačko, Michal Nadubinský, Ján Jankovič and others. Translators were influenced in their selection of Croatian authors by their reputation but also by the translators' personal interest in the literature.

Key words: literature for children and youth, literature in translation, publishing policy, translation competence.